

Ve středu 27. května 1942 byl vykonán atentát na jednoho z nejvýznamnějších představitelů nacistické okupační moci SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha. Atentát, jeho příprava i následky, patří k těm akcím našeho protifašistického hnutí odporu, které vzbudily ve své době mimořádnou pozornost domácí i světové veřejnosti a dodnes vzbuzují živý zájem veřejnosti, pamětníků i odborníků.

Historie atentátu byla již mnohokrát popsána a hodnocena v odborné i popularizující literatuře. Souvislosti atentátu jsou velmi složité a daleko přesahují zaměření i možnosti této práce. Lze však i zde znovu říci, že dokonale nebyla připravena ani sama akce, politicky tak závažná, ani ti, kdo ji měli provést. Mladí příslušníci československé zahraniční jednotky, kteří byli vysazeni na území tehdejšího tzv. protektorátu, byli od počátku odkázáni na improvizaci a především na pomoc řady místních lidí, až příliš mnohých, a někdy i náhodně volených. Navíc nedostatečně vyzbrojeni informacemi o poměrech v okupovaných Čechách ne vždy dodrželi nejen zásady konspirace, ale ani nutnou opatrnost. I proto bylo tolik obětí tzv. heydrichiády a míst, která se v souvislosti s touto událostí stala památnými. Protože jak příprava, tak i sám atentát a události po něm následující se odehrály většinou v Praze, je právě tady celá řada míst, která si заслужují připomenutí.

Je ovšem nemožné zaznamenat zde všechna. Z těch, kdo byli tehdy do celé akce více nebo méně zapojeni či zasvěceni, přežil jen málokdo a dnes je také obtížné i jen rozlišit, kdo z četných odsouzených stannými soudy nacistů či popravených bez soudu atentátníky skutečně podporoval a kdo je třeba ani neznal, ale „schvaloval atentát“.

Jedním z nejvýznamnějších památných míst je nesporně dnešní křižovatka třídy Rudé armády a ulice V Holešovičkách v Libni, kde byl ve středu 27. května 1942 v 10.31 hodin atentát vykonán. Heydrich tehdy jel obvyklou cestou ze svého sídla v Panenských Břežanech do Prahy. Ještě týž den hodlal odletět ze Kbel do Berlína, aby tam referoval Hitlerovi o svém návrhu na „protektorátní reformu“ — likvidaci Čechů jako národa. Přesto, že listiny návrhu měl u sebe, jel Heydrich bez ozbrojeného doprovodu otevřeným vozem označeným standartou SS. Tak si byl jist svou bezpečností v porobené Praze.

Zatím však byl každý jeho krok střežen příslušníky českých odbojových skupin (např. Zelenkou-Hajským, Piskáčkem, Strnadem, Novákem, Oktábcem, Hejlem,

Fafkovou, Vaňkem-Jindrou). A to již dlouho — od doby, kdy se ke splnění svého úkolu začal připravovat výsadek označený krycím jménem Antropoid.

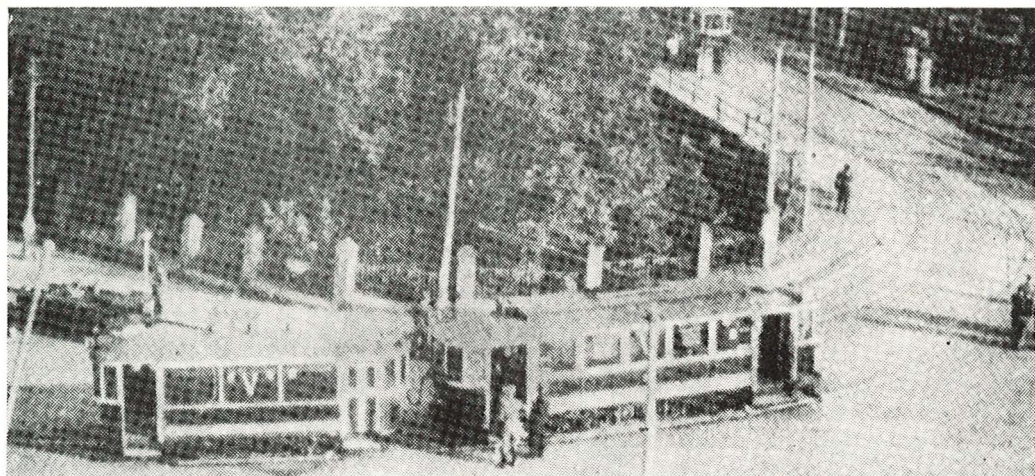
V ostré zatáčce tehdejší Kirchmayerovy ulice (dnešní třídy Rudé armády) při zabočení vpravo do ulice V Holešovičkách očekávali Heydricha 27. května tři příslušníci československé zahraniční jednotky, z nichž každý měl přesně určenou úlohu. Další průběh rekonstruuji autoři všech pojednání o této události z výpovědi svědků a ze záznamů z vyšetřování nacistů. Nejbezpečnějším vodítkem z tohoto materiálu je schéma a fotografie, které si nacisté pořídili při provádění rekonstrukce akce.

Na pravé straně cesty stáli na chodníku hned pod zatáčkou Jan Kubiš a Jozef Gabčík. Křižovatkou projela spojka (Rela Fafková, popravená v říjnu 1942 nacisty v Mauthausenu), která jim dala smluveným znamením zprávu, že Heydrich jede, jak bylo jeho zvykem, bez ozbrojeného doprovodu. Hned nato signalizoval zábleskem zrcátka Josef Valčík, který stál nad zatáčkou, že očekávané auto přijíždí. Gabčík si připravil pod pláštěm anglický samopal STEN (dnes je ve sbírkách Vojenského muzea v Praze), Kubiš měl v aktovce granát. Heydrichův osobní řidič SS-Oberscharführer Klein musel v ostré zatáčce přibrzdit a v tom okamžiku vběhl Gabčík před vůz, odhodil plášť a zamířil. Tolikrát vyzkoušená zbraň však v rozhodujícím okamžiku selhala. Tu pohotově zasáhl Jan Kubiš, který vrhl pod zadní kolo auta odjištěný granát. Následoval výbuch a demolované auto se zastavilo u chodníku pravotočivé zatáčky. Jan Kubiš byl výbuchem zraněn v obličeji. Přesto stačil přeběhnout ulici, skočit na připravené kolo a odjet směrem k Bulovce a Libni. Gabčík odhodil samopal a rozběhl se vzhůru po tehdejší Kirchmayerově třídě (Rudé armády). Řidič esesák Klein jej pronásledoval s pistolí v ruce. Unikající Gabčík zabočil do ulice Na Kolínské (dnes Gabčíkova ulice) a odtud do ulice Na Zápalcích (dnes Valčíkova). Tam se pokusil ukrýt v řeznickém krámu Františka Braunera. Ten však jako kolaborant na Gabčíka upozornil pronásledovatele, a dokonce se pokusil jej zadržet. Gabčík se však z krámu prostřílel, přičemž dvakrát zasáhl Kleina do nohy. Pak pokračoval v útěku tehdejší ulicí Na Zápalcích (Valčíkovou) a dál do ulice V Holešovičkách a do středu Prahy.

Zraněný Heydrich zůstal na místě opuštěn, nikdo nechtěl pomáhat muži v uniformě SS, až ho později odvezlo kolemjedoucí nákladní auto na Bulovku. Tam se ani při velké péči německých lékařů nepodařilo zmařit úsilí parašutistů a 4. června 1942 Heydrich zranění podlehl.

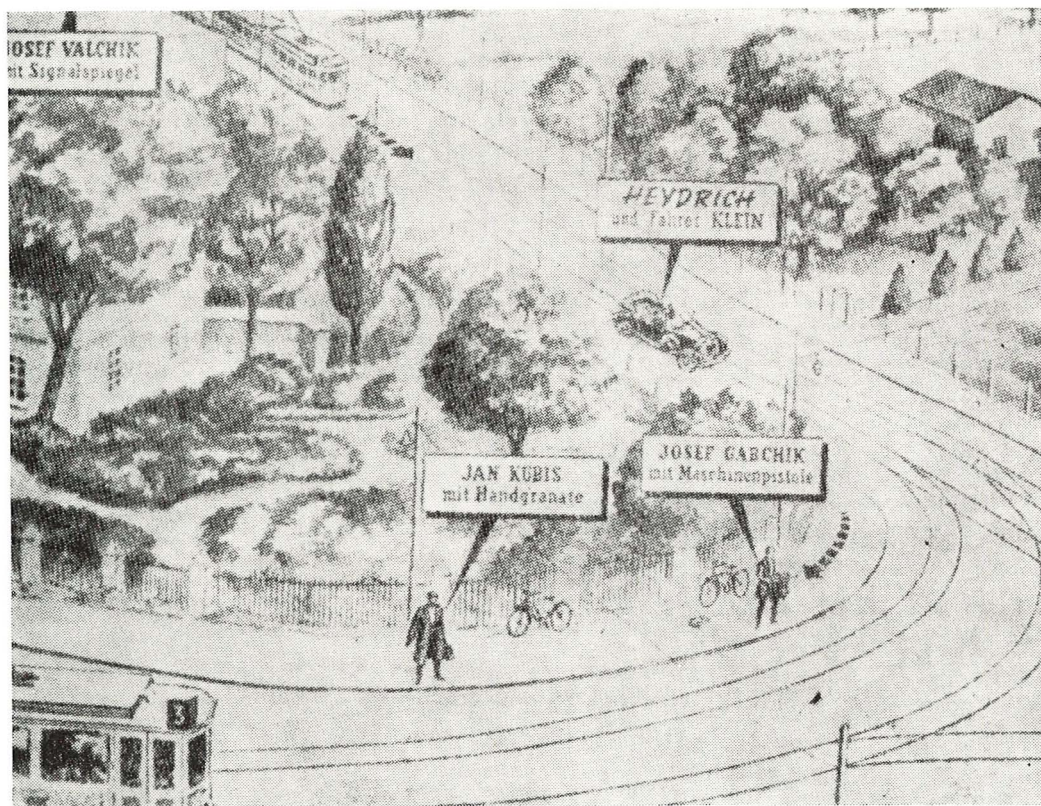
Gabčík unikl šťastně k rodině Fafkových, kteří mu pomáhali již dříve a také tentokrát mu poskytli úkryt. Zraněný Kubiš mezitím projel kolem Bulovky a Primátorskou ulicí směřoval do Libně. V tehdejší Poděbradově ulici se pak ukryl v bytě Novákových (Libeň, čp. 351, dnes ulice Novákových 3). U nich nacházel podporu již dříve a nyní mu poskytli nejnutnější ošetření a pomoc. Jeho kolo, které nechal na ulici, odvedla dcera Novákových, čtrnáctiletá Jindřiška a ukryla je ve dřevníku. Celá rodina (rodiče a čtyři děti) zaplatila tento hrdinský čin 24. října 1942 v Mauthausenu životem. Jejich památku připomíná pamětní deska na domě, kde bydleli i pojmenování ulice. Jan Kubiš se potom skrýval u profesora Josefa Ogouna v Dejvicích (Leninova

Místo atentátu, fotografie pořízena nacisty v rámci vyšetřování

Rekonstrukce atentátu na Heydricha pořízená nacisty v rámci vyšetřování

třída). První lékařskou pomoc mu poskytl MUDr. Břetislav Lyčka, v jehož ordinaci v Sokolovské 7 (čp. 41) se scházeli odbojáři ilegální organizace ÚVOD, která mj. spolupracovala s výsadkáři. MUDr. Lyčka již předtím, po ne právě zdařilém seskoku, ošetřil Gabčíkovi zraněnou nohu. Po atentátu se mu podařilo uniknout z Prahy, a když gestapo 21. července 1942 obklíčilo jeho úkryt v Ouběnicích u Benešova, zastřelil se. Jeho žena zahynula 3. listopadu 1942 v Mauthausenu. Jejich památku dnes připomíná pamětní deska na domě v Sokolovské ulici a pojmenování náměstí — Lyčkovo (dříve Riegrovo — Karlín).

Odborné ošetření zraněného oka poskytla Kubišovi oční lékařka MUDr. Milada Frantová-Reimová, později nacisty popravená. Popraven za odbojovou činnost byl i její manžel (Praha 1, Vítězná 18, čp. 420/III).

Třetí z atentátníků Josef Valčík nebyl pronásledován a bez potíží se dostal až do Střešovic, kde ilegálně bydlel u rodiny Sulkových.

Na místě atentátu zůstaly dvě aktovky, dámské kolo, plášť a čepice. Všechny předměty nacisté vystavili v Batově prodejně na Václavském náměstí 6 (čp. 774/II) s výzvou, aby se přihlásil každý, kdo o nich něco ví. A nešetřili na odměně. Na dopadení pachatelů byla vypsána odměna 1 milión říšských marek, tj. 10 miliónů korun. Na pomoc českého obyvatelstva však nevěřili. Bylo vyhlášeno stanné právo a řada dalších opatření zesilujících nacistický teror. V noci z 9. na 10. června byly obklíčeny a vyvražděny Lidice, 24. června 1942 Ležáky. Denně byly zveřejňovány dlouhé seznamy popravených na rozkaz předsedy stanného soudu velitele pražského gestapa Otto Geschkeho. Podle zprávy Heydrichova nástupce Kurta Daluge bylo v době od 27. května do 3. července 1942 zatčeno 3188 osob české národnosti, z toho v Praze a Brně zastřeleno 1357. Do tohoto počtu nebyly zahrnuty oběti ani Ležáků a Lidic, ani ti, kteří odešli do koncentračních táborů.

Již v době příprav atentátu, kdy výsadkáři bydleli v soukromých bytech, byla zřejmá riskantnost této praxe, a byl proto hledán bezpečný úkryt. Návrhů byla řada, avšak ještě ve chvíli provedení atentátu nepadlo konečné rozhodnutí. Pomoc nakonec poskytli předseda pravoslavné náboženské obce a sboru starších Jan Sonnevend a kaplan církve dr. Vladimír Petřek. Parašutisté byli ukryti do krypty barokního kostela Cyrila a Metoděje (dříve Karla Boromejského) v Resslově ulici na Novém Městě. Přicházeli sem postupně od českých občanů, kteří je obětavě ukrývali přes všechny výhrůžky nacistů („kdo pachatelům poskytuje přístřeší anebo pomoc, anebo má vědomost o jejich osobě, či o jejich pobytu a neoznámí to, bude zastřelen s celou svou rodinou“ — Vyhlášky stanného práva, protektorátní tisk z 28. května 1942). Mezi těmi, kdo s rodinami po celou dobu jejich pobytu v Praze parašutisty ukrývali či jinak podporovali, byli mj. také: Jan Zelenka, krycím jménem Hajský, který bydlel na Žižkově, Biskupcova 4, čp. 1837, ilegální pracovník sokolské organizace, který zahynul v roce 1942 společně se synem a manželkou; Alois Moravec s rodinou (Žižkov, Biskupcova 7, čp. 1745), u nichž parašutisté bydleli po dlouhou dobu a kteří jim všestranně pomáhali. Alois Moravec se synem Vlastimilem byli popraveni v říjnu

1942 v Mauthausenu, Moravcova manželka Marie se při zatýkání otráвила. Jejich druhý syn Miroslav padl ve válce jako letec československé zahraniční jednotky. Za pomoc výsadkářům byl popraven také Oldřich Vosmík (Rudé armády 113, čp. 291), člen ilegální KSČ, který v letech 1937 až 1939 bojoval ve Španělsku. Při zatýkání 17. června 1942 jednoho gestapáka zastřelil a druhého zranil. Stanným soudem byl odsouzen k smrti a 24. června 1942 na střelnici v Kobylisích popraven. Spolu s ním byla popravena jeho žena, rodiče a sourozenci. S rodinou našel smrt i zaměstnanec Vosmíkova otce Václav Mikulka. Památku všech připomíná pamětní deska na domě na třídě Rudé armády a pojmenování dnešní ulice Vosmíkových (dříve Kališnické). Parašutisty podporovali i Petr Fafek (Vinohrady, Kolínská 11, čp. 1718), Vratislav Hošek (Smíchov, U Mrázovky 28, čp. 1187) a Jindřich Bauc (Nusle, Lumírova 1, čp. 601); všichni byli popraveni v říjnu 1942 v Mauthausenu. Jeden z mála, kdo přežil, je profesor Ladislav Vaněk, který tehdy jako člen ilegální skupiny Jindra pobýval v Praze na různých místech a jehož vzpomínky jsou dnes jedním z cenných pramenů poznání této doby.

V kryptě pravoslavného kostela se do konce května sešlo šest parašutistů a 5. června přišel sedmý — nadporučík Adolf Opálka, později určený z Londýna jako velitel celé skupiny.

Místo úkrytu působilo na všechny neobyčejně tísnivě, a to především proto, že bylo jasné, že v případě odhalení není možno z krypty uniknout. Přátelé a spolupracovníci parašutistů sice obětavě hledali vhodnější a bezpečnější úkryt a uvažovalo se i o mimopražských místech, např. o některém katolickém klášteře, a dokonce o tajném odletu za hranice protektorátu. Žádný z plánů se ale nepodařilo uskutečnit.

Dne 16. června 1942 gestapo konečně narazilo na stopy atentátníků; ne zásluhou svého pátrání, ale zradou z místa nejméně očekávaného — z vlastních řad parašutistů. Co přivedlo rotmistra Karla Čurdu na gestapo? Touha po penězích nebo strach? Patřil do skupiny Out distance, jíž velel nadporučík Adolf Opálka a která byla vysazena v noci z 27. na 28. března 1942 u Telče na Moravě. Znal své spolubojovníky i mnoho těch, kdo jim pomáhali. A jmenoval na gestapu všechny, které znal a kteří mu v minulosti pomohli. Jmenoval mj. žižkovskou rodinu Moravcových a jejich byt označil jako „ústřední stanici parašutistů“; dámské kolo, nalezené na místě atentátu označil jako majetek Marie Moravcové. Jmenoval i rodinu Svatošových z Michalské ulice č. 18 (čp. 463/I) a udal, že jedna z aktovek, která zůstala po atentátu na chodníku, je jejich. Šest členů této rodiny pak bylo popraveno a jejich památku dnes připomíná pamětní deska umístěná v průchodu z Melantrichovy ulice do Michalské na Starém Městě, kam parašutisté docházeli a v Michelské ulici č. 111 (čp. 464), v Michli, kde bydleli Rudolf Svatoš a Marie Svatošová.

Následovalo zatýkání, nelidské výslechy v sídle gestapa (ul. Politických vězňů 20, čp. 929/II) a konečně i objevení úkrytu v kryptě. V noci ze 17. na 18. června 1942 byli zatčeni biskup Gorazd (vlastním jménem Matěj Pavlík), farář Václav Číkl, kaplan dr. Vladimír Petřek a Jan Sonnevend s rodinou. Gestapáci posílení čtyřmi sty příslu-

níky SS pak obsadili okolní domy a oblehli pravoslavný kostel v Resslově ulici. Akci, která začala 18. června ve 4,15 hod., řídil Heinz W. Panwitz, velitelem jednotek SS byl Karl von Trauenfeld, přítomen byl i velitel pražského gestapa Otto Geschke.

V kostele se statečně, ale beznadějně bránili Adolf Opálka (ze skupiny Out distance, která přistála v noci z 28. na 29. března 1942), Jan Kubiš a Jozef Gabčík (skupina Antropoid, přistáli v noci z 28. na 29. prosince 1941), Josef Valčík (ze skupiny Silver A, která přistála současně se skupinou Antropoid), Jan Hrubý a Jaroslav Bublík (skupina Bioscop, která byla vysazena v noci z 27. na 28. dubna 1942) a Jaroslav Švarc (ze skupiny Tin, která přistála o dva dny později — 29. dubna 1942).

Po více než dvouhodinovém boji padli tři, kteří hlídkovali na kůru. Adolf Opálka byl zabit v boji, další dva (Jaroslav Švarc a Jan Kubiš) byli těžce zraněni a podle některých autorů se po zranění sami zastřelili.

Před kryptu byl pak přiveden zrádce Čurda, který měl nacistům pomoci dostat své bývalé spolubojovníky živé. K výzvě, aby se vzdali, byl přinucen i dr. Petřek. Parašutisté se však rozhodli bojovat do posledního dechu.

Po mnohahodinovém dalším obléhání, při kterém k bojovému úspěchu nacistům nepomohla ani osobní účast K. H. Franka, bylo rozhodnuto kryptu zatopit. Když parašutistům docházelo střelivo, zvolili smrt. Třesky čtyři výstřely a těmi nerovný boj skončil. „Ohledáním . . . bylo prokázáno, že žádný z těchto mužů nebyl zraněn palbou zbraní SS, nýbrž, že si sami vpálili střelu do hlavy“ (zpráva Geschkeho).

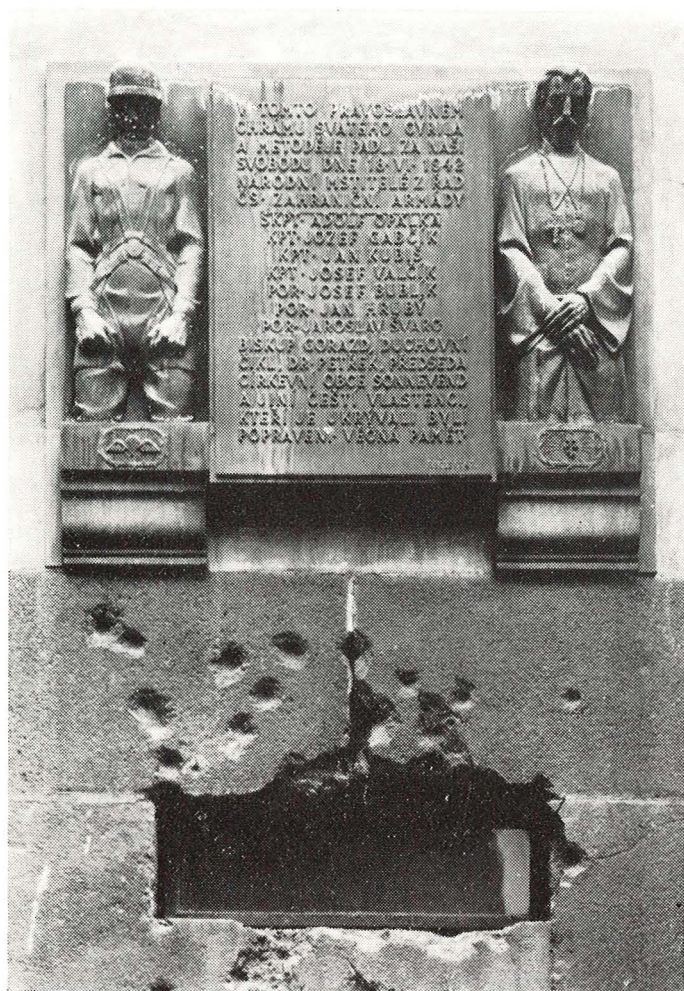
Nacisté tedy měli parašutisty mrtvé. Aby zjistili jejich totožnost, přivedli jejich spolubojovníka — zajatého nadporučíka Pechala (ze skupiny Zine). Ten přes nelidské mučení odmítl padlé jmenovat. „Nezradím je, ani když jsou mrtvi“, řekl. (Byl popraven 30. července 1942). Udělal to za něj zrádce Čurda. Za své služby dostal od nacistů 5 miliónů korun, v roce 1947 pak spravedlivou odměnu — trest smrti provazem.

Památku posledního boje parašutistů i kněží, kteří jim pomáhali, dnes připomíná pamětní deska na kostelní věži, na níž je napsáno:

„V tomto pravoslavném chrámu svatého Cyrila a Metoděje padli za naši svobodu 18. VI. 1942 národní mstitelé z řad čs. zahraniční armády: škpt. Adolf Opálka, kpt. Jozef Gabčík, kpt. Jan Kubiš, kpt. Josef Valčík, por. Josef Bublík, por. Jaroslav Švarc. Biskup Gorazd, duchovní Číkl, dr. Petřek, předseda církevní obce Sonnevend a jiní čeští vlastenci, kteří je ukrývali, byli popraveni. Věčná paměť.“

Všichni, kteří jsou zde jmenováni, si pro svůj statečný boj zaslouží naši vzpomínku. Ale s jejich jmény si musíme připomínat i tisíce dalších obětí, známých i neznámých, mužů i žen, dospělých i dětí, „kteří raději podstoupili smrt, než by vydali své národní hrdiny nacistickým katanům“ (Izvěstija — 7. června 1942, str. 4). Tato slova ze sovětského tisku nejlépe vystihují neoddělitelnost tzv. heydrichiády od celého hrdinného protifašistického boje našeho lidu.

Smrtí parašutistů však heydrichiáda neskončila. Dál pokračovalo zatýkání, mučení i popravy. Pro ně si již dříve nacisté vybrali bývalou vojenskou střelnici v Kobylisích, když koncem května 1942 rozhodla nacistická správa, aby se na střelnici pro-

Pamětní deska na chrámu Cyrila a Metoděje v Resslově ulici na Novém Městě připomíná památku padlých parašutistů — vykonavatelů rozsudku nad Heydrichem a jejich pomocníků, popravených nacisty

váděla zvláštní střelecká cvičení. Krátce po vydání tohoto rozkazu sem přijela jednotka Schupa, aby zahájila v souvislosti s atentátem první exekuci českých vlastenců. Nacisté v době druhého stanného práva (po atentátu na Heydricha) záměrně volili jiný postup při vraždění českých lidí. Zatímco v prvním období (po Heydrichově nástupu na podzim 1941) prováděli popravy příslušníci jednotek SS, v době heydrichiády tento úkol plnily německé policejní jednotky. Byla to snaha nejen psychicky působit na český národ, ale zejména předstírat před světem, že jde o opatření zákonné. A to přes zřejmost „zákonodárství“ nacistů, kteří nepokrytě zdůrazňovali „kolektivní trestnou

zodpovědnost“ oním známým „bude zastřelen i se svou rodinou“. Takové rozhodnutí nezná právní řád nikde na světě.

V průběhu druhého stanného práva bylo na Kobyliské střelnici zastřeleno 516 osob. Mezi nimi byli vedle vedoucích pracovníků komunistického odboje přední čeští vědci a umělci i významní veřejní pracovníci. Nacisté šli tak daleko, že popravovali osoby mladší osmnácti let, tedy děti.

Popravy českých vlastenců na Kobyliské střelnici v souvislosti s heydrichiádou pokračovaly ještě v září 1942, kdy zde byli na základě rozsudku stanného soudu popraveni Jan Sonnevend, biskup Gorazd (Matěj Pavlík), Václav Číkl a dr. Vladimír Petřek.

Vzpomínáme-li hrdinů heydrichiády, kteří položili život v boji proti nacistům, nesmíme zapomenout štábního kapitána československé armády Václava Morávka. Byl významným ilegálním pracovníkem českého odbojového hnutí, který organizoval špionáž i sabotáže. Byl také zapojen do přípravy atentátu, jeho uskutečnění se však nedočkal. Padl v boji s gestapáky 21. března 1942 v parčíku na Prašném mostě v Dejvicích. Jeho památku připomíná pomník na místě smrti.

Historické a politické souvislosti atentátu zkoumá a hodnotí odborná literatura, která se tímto tématem bude jistě ještě zabývat. Hrdinství, které prokázali ti, kdo atentát provedli, i ti, kteří se jim snažili pomoci, si nesporně zaslouží naši pozornost a úctu. Všichni projeví nejen osobní odhodlání a statečnost, ale stali se ztělesněním nesmířitelného boje lidu této země proti fašistickým okupantům.

Na jména padlých však padá stín těch, kteří za své zločiny dosud nebyli potrestáni. Na oběti tohoto tragického období pak především temný stín Heydrichovy vdovy, která, ač na její rukou lpe česká krev, pobírá jimi generálskou penzi a beze studu se hlásí k minulosti i jménu, které navždy zůstane synonymem černé smrti.

Literatura

- Amort, Č.: Heydrichiáda, Praha 1965.
 Brod, T. — Čejka, E.: Na Západní frontě, Praha 1963.
 Doležal, J. — Křen, J.: Český odboj a heydrichiáda, Nová mysl 1962, str. 973—984.
 Drejs, J.: Za Heydrichem stín, Praha 1947.
 Hamšík, D. — Pražák, J.: Bomba pro Heydricha, Praha 1963.
 Ivanov, M.: Nejen černé uniformy, Praha 1965.
 Ivanov, M.: Atentát na Heydricha, Praha 1980.
 Kettner, P.: Konec černého vraha, Praha 1971.
 Metelka, J.: Krvavý protektor, Náchod 1967.
 Památky protifašistického boje v Praze, PSSPPOP 1974 (M. Papík).
 Praha revoluční, soupis pražských památek a památných míst revolučního dělnického hnutí, Komunistické strany Československa a protifašistického odboje, Praha 1975.
 Ulice Prahy 8 pojmenované po odbojářích, ZO ČSPB v Praze 8, 1978.